

SUPPLEMENTAL TEXTS

Yoma 85b

CONTENTS

PARALLEL RABBINIC TEXTS | *other texts in rabbinic literature where versions of, or ideas from, our text appear*

Sifra, Acharei Mot 8:1-2 1

CODES | *codification of our text in later halakhic literature*

Mishneh Torah, Hilkhot Teshuva Ch. 1, 2, & 4 2-8

REFERENCE

Adin Steinsaltz. *Reference Guide to the Talmud.*

“אשם” 9

“חטאת” 11

קרנב

תורת

אחרי מות פרק ח

כהנים

אהרן

רסו

שלא יעשה באיזון וכו'. דנהנהו לא מחייבי כרת, לא צהם ולא צמינס. שבתון. דלא אנטריך לאיסור מלאכה, אלא הכונה לומר שבות מעשות שום דבר, ולכן לא יעלה צאילן גזרה שמה יתלוש, ולא ירכב ע"ג צהמה גזירה שמה יסתוך ומורה להנהיגה.

ולא ישוט ע"ה המים. גזירה שמה יעשה חצית של שיטין, ולא יספק צינך ולא יטפיה ציד ולא ירקד צרגל, וכולהו גזירה שמה יעשה כלי שיר.

שביתת מצודה. מדבר שיש צעשייתו מלוה, כגון הני דחשיב.

לא יקדיש. הקדשות.

ולא יחרים. כגון אס אמר הרי צהמה זו חרס, וסתם חרמים לצדק הצית.

ולא יעריך. שלא יאמר ערכי עלי. לא יגביה. ה"ג ולא יגביה חרומות ומעשרות, ול"ג ולא יגביה ולא יתרוס, דההגצה היא ההרמה, וכל הני אף ע"ג דיש צהם מנה, אקרוס חכמים משום מקח וממכר, ואף ע"ג דמקח וממכר לא הוי איסורו אלא מדרצנן, והוא ליה גזירה לגזירה, הני צהדי מקח וממכר חדא מילתא נינהו, ואחי לאחופי.

ולא יקדש. אשה. ולא יגרש אותה. ולא ימאן. וכל אלו גזירה שמה יכתוב.

לרבות נשים ועבדים. דכולהו אסירי צמלאכה.

(א) בקרבנות. פשט הצרייתא קשה להלמו, דמשמע דמאומרו כי ציום הזה יכפר, משמע ליה צקרבנות ושלא צקרבנות, וזה אי אפשר, ולזה נ"ל לפרש דהכי קאמר אילו לא אמר כי, שהוא נתינת טעם לאמור, אלא שיאמר ציום הזה יכפר, הייתי אומר דהצ"ת, צי"ת הזמן היא, וירצה שהיום הוא זמן הכפרה, לא עצם המכפר, ופי' הפסוק כי צמה שיעשה ציום הזה יכפר, והם הקרבנות הנעשים ציום הזה, דאל"כ היום הזה יכפר היה לו לומר.

ומנין. שאעפ"י שאין קרבנות היום צעלמו מכפר.

ת"ל כי ביום. וזה שמלת כי, נתינת טעם לקודם והכחוש למעלה דמדבר צקדושת היום שלא יעשה צו מלאכה, ואם אין היום סבה לכפרה אלא זמן הכפרה ע"י הקרבנות, הרי אין הקדושה ציום אלא צקרבנות, וא"כ איך יתן לטעם אסור עשיית מלאכה כפרת הקרבנות, ועוד שכפרת הקרבנות אמורה ככר, לזה אמר שהצ"ת הנלי, והיא כמו עס, שירצה עס היום צעלמו יכפר מבלי קרבנות, וצוה ידק שיהיה טעם לקדושתו, ולאיסור המלאכה. או נאמר כפי' הצרייתא דאומרו צקרבנות, לאו מקרא קאמר לה, אלא הכי קאמר כי ציום הזה יכפר, הכפרה שידוע לנו היא צקרבנות, ומנין שהיום צלא קרבנות יהיה מכפר ת"ל וכו'.

עבירות שבין אדם למקום. כלומר העיקר צדינו שאין יוס הכיפורים

מכפר אלא על עבירות שבין אדם למקום, אצל לא עבירות שבין אדם לחבירו, כגון גזל ואונאת ממון או אונאת דברים, ולא היינו יודעים מנלן, אלא זה דרש וכו'.

(ב) זו דרש. כלומר זה האמור דרש אותו ר"א בן עזריה מקרא,

דאומרו לפני ה' מלה זו זרה, כי אי אפשר שחשוב לכפרה, שהכפרה היא מה' לא לפני ה', וא"כ לא היה לו לומר אלא כי היום הזה יכפר עליכם ה', ומאי לפני ה', וגם שנסבול זה, עדיין יקשה שאינה צמקומו, שצמון לאמרו יכפר צריך לומר המכפר, וא"כ לא היה לו לומר אלא כי ציום הזה יכפר עליכם לפני ה' מכל חטאתיכם, ואחר דאמר אחר אומרו מכל חטאתיכם, לזה אמר שהוא תנאי לחטאות ולא הוראת המכפר, וירצה מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה' לחוד, ולא צין אדם לחבירו.

אין מוחזין דף עד שתפייס וכו'. משמע שאחר שיפייס עדיין צריך למחילה, שכן משמע מאומרו עד שתפייס שאז מוחלין. וצריך לחקור צוה מנין דרש זה, ועוד אס החטא הוא לחצרו ופייסו, למה צריך מחילה. ונ"ל דדייק מה שחזר לומר מטהרו, דאחר דפירש אומרו לפני ה', דהדר למלת חטאתיכם, מלת מטהרו יתרה היא ואין לה על מה שחטמוך, לזה אמר שהוא על המין האחר מהחטא, והוא החטא שבין

אדם לחבירו, ויפורש על צ' פנים, או שירצה יכפר עליכם מהחטא אשר יהיו לפני ה', כי המין האחר צריך שמתהרו אתם ממנה קודם ואז יכופר לכם, או שירצה יכפר עליכם מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה', ומאותם שמתהרו אתם מהם קודם, וזה צמה שמירצו ותפייסו את מי שחטאתם אליו ואז יכפר עליכם, וטעם הכפרה אחר הירצוי אינו על מה שחטא לחבירו, כי זה צפיוס והירצוי יכופר, אלא שהחוטא לחצרו יש צו חטא לחצרו וחטא נגדו יתצרך, אס צמה שעבר על ואהבת לרעך כמוך אס צמה שעבר וגזל או גנב או אינה אותו וכיוצא בזה, ומ"ש הכתוב הוא שאין הצ"ה מכפר מה שחטא לו צשתוף חטאו לחצרו, עד שיכופר קודם מחצרו, ואז לא ישאר אלא מה שחטא לו יתצרך, והוי ליה חטא צצינו למקום ויוס הכיפורים מכפר.

(ג) ת"ל שבתון שבת. נ"ל דמדכתיב צבתון ועיניתם דריש ליה, שירצה שבות וצבל עלמך, וצוה ועיניתם, וא"כ העינוי יהיה בצברים שכאשר ישבות מהם יש צהם עינוי, וכל אלו הדברים שאמר אכילה ושמייה, ורחינה וסיכה ועעילת הסגדל ותשמיש המטה, כולהו אית ענוי צציעולו מהם, ומזה דרשו שהוא אסור צה' דברים אלו. וצגמ' ניומא עד, צן דריש להו מה' פעמים דכתיב תענו.

יכול תהיה שבת בראשית אפורה בכו"ף. משום דאקרי צבת ודרשינן שבות כמו שבות דהכא.

קפוח ע"ב

מדע. הלכות עבודת כוכבים פי"ב

כמוהו זה אלף כתב שלא יהיו שני בתי דיניו בעיר אחת, פירוש שכתם שמהגים שני מהגים הם שני בתי דיניו, ולאפשר נמי שגם פניה בספרים והגירסא הנוכח היא שלא יהיו שני בתי דיניו והסופרים חסרו ה"ק, ע"כ. ואל"מ היאך לוקה המגיד עמלו דהא לאו שכללות הוא כמו לאו דלא האכלו על הדם. וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נגד עצמנו אלא שרבה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא האכלו על הדם עיקר הלאו לא ודע ויהי הכי הי' לאו שכללות. כך נראה לי.

מן אחד ישראל וכו'. כלומר דלא תימא דכך לילקי חרי משום לא יקראו ומשום לא השימו קרחה בין עיניכם למח וטעמא משום דבסוף ס"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש כמה דברים מלא יקראו קרחה ללא השימו קרחה ואל"כ לאו לפסווי לאו לכהן אחת לא יקראו אלא לגלות על לא השימו קרחה כ"ל: הקורח

הקורח ארבע וכו'. מ' בהראש דמכות (דף כ"ג) ח"כ לא יקראו קרחה יכול אפילו ד' וה' קרימות לא יבא חייב אלא אחת ח"ל קרחה ליחייב על כל קרחה וקרחה הי' ד' וה' קרימות היכי דמי בזה אחר זה ובחמש הברכות פשיטא אלא בזה אחת ובהדא הברכה מי מייחייב לא זריבא דכך חמש אצבעותיו פלא כלומר כס המעיר את השיער ואוחזיבנה בזה אחת כלומר וההרו בו התראה אחת ואל"מ מייחייב המש: והייב על כל הראש וכו'. ס"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש דמייב על הראש כבין העינים כלומר דבין שקרם בין עיניו מן השער העולד בפרהס בין שקרם בראש הייב: וכמה שיעור הקרחה בפרק בהראש דמכות (דף כ"ג) פלוגתא דרב הונא ור"י ופסק כר' יוחנן:

מן הקורח ראשו וכו'. כרייתא שם: הקורח קרחה בראש חבירו וכו'. כחוספתא דמכות:

למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות: מן הקורח קרחה על המת לוקה שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. אחד ישראל ואחד כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת. הקורח ארבע או חמש קרחות על מת אחד לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה. אחד הקורח בידו או בסם או הטביל אצבעותיו בסם והניחם בחמשה מקומות בראשו בבת אחת הואיל וקרח חמש קרחות אף על פי שהיא התראה אחת לוקה חמש שהרי כולן באין כאחת. והייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקראו קרחה בראשם. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו כגדים פנוי בלי שיער: מן הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנמטעה בים פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו כמייע. בזמן ששניהן מוידין שניהן לוקין. אחד שונג ואחד מויד המויד משניהם לוקה והשונג פטור:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת. והוא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: וביאור מצוה זו ועיקרים הגררים עמה בגללה בפרקים אלו:

כסף משנה פרק ראשון כסף משנה

הואילוי לפניו ועושים תשובה עשה להם זדונות כשנפלו אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים: וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא רמיה מהכתוב ובהדיא אמרו בס"ק דשבוש (דף י"ג). שחטאת ואשם אין מחכרים אלא על השבים: וכן כל מחוייבי מיתה וכו'. משנה בסנהדרין פרק עמר הדין (דף מ"ג) כל המומהין מחדיין שכל המהורה יש לו חלק לעוה"כ שכן מצינו בעקב שהורה שח"ל יבועה יעכרך ה' היום הזה היום הזה הזה עמור ולי אחי עמור לעמיד לנכ: וכן החובל כו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף ל"ב). אש"ס שמתן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו תחילה. ומ"מ מאי דמסיק לה רבינו מחל החטאות האדם ל"ע היכא מיימי לה [פליקטו ע' גאח איבא הכי כשי חסרי זוטא]: שיעור

פרק א א איש לו אשה וכו'. והמודו את חטאתה אשר עשו זה וידוי דברים: מצאתי כחזק דליהא בספרא פ' אחרי מות: כיצד מתודין וכו'. יומא ס' אמר להם הממונה (ל"ו) ח"כ יבד מתודה עייתי פשעתי חטאתי וכו' וכן במשנה הוא אומר נושא עון ושפסע חטאת דכתיב ר"מ וחכ"א עומה אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגנו ומחלם שהורה על הזדונות ועל המרדים חזר ומתודה על השגנו אלא כך היה מתודה חטאתי עייתי פשעתי וכן כדוד הוא אומר חטאתי עון אבותיו העיטו הרשעו וכן בשלמה הוא אומר חטאתי והרשענו ומרדנו וכן בדניאל הוא אומר חטאתי והעויתו והרשענו ומרדנו אלא מהו שאמר משה נושא עון ושפסע חטאתה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שיער אל מוסאים

א כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו ונו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עייתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגנתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה. ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה. וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן [ב] במיתתן או בבלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחבירו והמוזק ממנו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו

א אינו

א סמ"ג לאוין סב. טור י"ד ס' ק: ב סמ"ג עשין י'

לחם משנה

הואילוי לרוב הכח להחין שמע מינה עשו שמע מינה, וח"כ כיון דבסוגיא אסיקו כך לא היה לו לרבינו לתפסק דלא כבוגיין וח"כ דיש לרבות ההיא רמיה דלימחא והורו אבל לא עלה בידם לעשות שהרי מנואר לקמן בזהיה ברייתא דר' דוסא אמר להם שהוא לא הכירם מ"מ כיון דבנמרח אסיקו עשו לא הוה ליה לרבינו למפסק דלא כבוגיין. והרב מהר"ר דוד הכהן ז"ל בפסקיו בבית י"ג עמד על זה וכחש דרבינו ספק כרב. ומה שאמר שלא יעשו שני בתי דינין ר"ל ב"ד אחד פלג מורים כחד ופלג מורים כחד דנראין כשני בתי דינין, וכוא דוחק גדול וכו':

מן הקורח קרחה על המת וכו'. כל הדברים האלו נבארו בפ' בהראש דמסכת מכות (דף כ"ב):

פ"א א כל מלוא עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בספרי על סבוק זה ושם נבאר קתם מדברים אלו שהיכיר רבינו:

כוחיה באיטורי. ומה שהלק בין שני בתי דיניו בעיר אחת אסור אבל שתי בתי דיניו בעיר אחרת מותר כדי לתרין ההיא דמגילה דהקשו חזן ההם מגילה נקראת וכו' והסא היו שני בתי דיניו בעיר אחת דלא היו מהכנסים אלא בעירם כמו שפירש שם הכותב בשם ה"ר חיים וכן מפרש רבינו ז"ל בהלכות מגילה כמו שביארתי אפי' שם בביאורי לוחם ההלכות. ועוד דבשני בתי דיניו בעיר אחת דמוהר משום ההיא דמיימי החס ה"ש בתקומו של ר' אליעזר וכו' ואמרו שם דלימחא מקומות שאני משמע דבשני מקומות מותר לכ"ע ודאי ובכי הא הוה ח"ש דאחי אפילו כרעא דרכא לא אמר בנמרח דשני בתי דיניו בעיר אחת לית לן בה אלא למחן דאמר עשו משום דב"ש וכו' שני בתי דיניו בעיר אחת. אבל ח"ל לומר כן משום דבסוף ההיא כוגיא אמרו ח"ש צימי ר' דוסא בן הרכינס אסור.

מגדל עז

עושה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותו עכ"ל כ"כ בסמ"ג שם: [הרא"ש פסק בשתי שערות חייב אבל אפילו באחד אינא אסורא ע"כ]: [ב] ואפילו מי שחלה ונפלה לכות אומרים לו התודה כדאיתא ב' במה מדליקין (דף מ"ג) ובספרי: [ב] וכן החובל ס' ע' מגל חטאות האדם. סק החובל (דף ל"ב):

כל המצות שנתורה כו' עד ישוב מחטאו. פרק בהראש דיומא (דף ס"א) ובמכילתא: חייב הוא להחיות כו' עד הכי זה משונה. פרק אחר להם הממונה (דף ל"ו) ובמכילתא. ובספרי: וכן בעלי חטאות עד פניה. פרק בהראש דיומא (ס) ובספרי: וכן כל מחוייבי מיתות עד ויהודו. ס' נגמר הדין (דף מ"ג) ובספרי: [ב] וכן החובל ס' ע' מגל חטאות האדם. סק החובל (דף ל"ב):

ה ושבת גדול לשב וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו:) אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע וכוהיב מכסה פשעיו לא יליח ל"ק כאלו כחטא מפורסם כאלו כחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאלו כעבירות שבין אדם למקום כאלו כעבירות שבין אדם לחנינו:

וכתב הראב"ד ל"א וכן עבירות המפורסמות וכו' ויחגיגו ברכים, ע"ל. כוונתו למד דהיינו דלמחר כאלו כחטא מפורסם כאלו כחטא שאינו מפורסם. ומדקדק בלשון רבינו ימאל דלא קאמר דעבירות שביט למקום אינו צריך לפרסמם אלא כפאליס מפורסמים שכן כהן ועוזה פנים היא לו אם גילס ואלו היא מפורסמים לא היה שייך לומר אם גילס דלא גליסיס ועומדים סם ונ"ב בסוף דבריו יוכיח דקאמר וטובה היא לו שלא נתגלה עטו ואי כחטא מפורסם הרי אפ"פ שהוא לא גילס כבד נתגלו אלא ודאי כדלחמין. וטוביר רבינו דחטא מפורסם שבינו למקום לא דמי לעבירות שבין אדם לחנינו דעבירות שבין אדם לחנינו כד שמתלו לו חנינו אכל כעבירות שבינו למקום הרי דלחין לו להעלימם כפאלימרו לו עברה עבירה פלוגיה לא יאמר לא עברה כיון שחפרסם אלא יאמר עברתי ואני שב דחשונה שלימה לפני המקום מ"מ אינו מלווה לפרסמם שאלו יהיה עם אדם שלא ידע בדבר ועכשיו ידע ואיכא חילול השם ולכן לא כהב רבינו שבעבירות שביט לבין המקום מלווה לפרסמן:

ו אע"פ שהחשונה וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ח) א"ר שמואל בר אבויא משמיה דרב

דבר מנין לגזר דין של צבור שאפילו שנתחם מחקרת שנתאר מי כה' אלהינו בכל קראמו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמלאו החם ביחיד ויחיד איתם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליו"ט:

ז ומצות וידוי וכו' עד בברכה רביעית. הכל ברייתא פסק בהראש דיומא (דף פ"ו:): ח הוידיי שנהגו בו וכו'. שם נחלקו אמוראי מה אומר ובסוף כלם אמר רב המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה ימיבי כי משא שליח לצור לכלל חסאנו קם אכרעיה חמינא ש"מ עיקר וידויה הוי הוא: עבירות שהחודה עליהם וכו'. ברייתא שם [פ"ו:] פלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ות"ק ופסק כראב"ד דמשנאו קב וקפי: ט אין החשונה וכו'. משנה שם [פ"ה:]: אע"פ

בבבכי ובתחנונים ועושה [ג] צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו. שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח: ה ושבת גדול לשב שיתודה ברכים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוגי ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו נמרה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח. *במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו [ד] ועוזה פנים היא לו אם גילס. אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא

היום שב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו נמרה השגת הראב"ד *במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחנינו. א"ר וכן עבירות המפורסמות ומגולות אפי"פ שאינן עם חנינו עמו שנתפרסם החטא כן צריך לפרסם החשונה ויחגיגו ברכים:

נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: ו אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם. בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו. כמה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו: ז יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. *ומצות וידוי יום הכפורים שיתחיל מערב היום

קודם שיאכל שמא יחנק בסעודה קודם שיתודה. ואע"פ שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבית וחוזר ומתודה בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. והיכן מתודה יחיד אחר תפלתו. ושליח צבור באמצע תפלתו בברכה רביעית: ח הוידיי שנהגו בו כל ישראל אבל [ט] אנחנו חטאנו (כולנו) והוא עיקר הוידיי. עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ [י] שהוא עומד בתשובתו שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי ננדי תמיד: יא יאין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם [יב] לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גזלו וכיוצא בהן

א מור א"ר סי' תרו. ס"א עין סי' פו: ב מור א"ר סי' קכו. ס"א עין סי' פו:

לחם משנה

משנה למלך

פ"ב ו אע"פ שהחשונה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים שבין ר"ה ליו"ט היא יפה ביותר וכו' בראי ביחיד וכו'. (א"ר) לנן זה קום מקומו כספר דרשות הרב סמטא ז"ל בדרך ברכים (דף כ"ט ע"ב) יע"ש:

ובשם ומשנה העשו זו שמי מעשה, וגולה ומתקומו זו שמי מקום אע"פ דבגמרא אמרו דכל הד מייבוי סני כלומר אדם שעשה תשובה בלבו ועשה זקנה אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סני וקורטין גזר דיע לו כיון ששינה שמו אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סני כולו עדיף עפי ונהי דכלל אחד מהם מהני לקרוע גזר דין אכל החשונה דנזקקה קאמר וזקקה תילי מנות משמע דנזקקה לחוד מהני, מ"מ כהב רבינו החמשה חמש דודאי כולו עדיף עפי ונהי דכלל אחד מהם מהני לקרוע גזר דין אכל החשונה הנמורה היא צבועת לו חמשה החמשים:

ה ושבת גדול לשב וכו'. בפרק יו"ט (דף פ"ו:) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשעיו לא יליח לא קשיא הא כחטא מפורסם הא כחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאלו כעבירות שבין אדם לחנינו כאלו כעבירות שבין אדם למקום. וכזה רבינו כתיבולא בהראש דכבר דלגי' אחיובאל קמא ולא משליב בין חטא מפורסם לשאינו מפורסם. והר"א ז"ל בהשגות סבר דלא פליגי ופסק גס כן כתיבולא קמא ולכן כהב דבכחא מפורסם אפילו עבירות שבין אדם למקום צריך לפרסם החשונה:

ו אע"פ שהחשונה והצעקה וכו'. בפ"ק דר"ה (דף י"ח) מנין לגזר דין של צבור אע"פ שנתחם נקרב עשיתם רב רמי כתיב אשרי נשוי פשעיו לא יליח ל"ק כאלו כחטא מפורסם כאלו כחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאלו כעבירות שבין אדם לחנינו כאלו כעבירות שבין אדם למקום. ורש"י ז"ל ומפרש שמה יחנק כסעודה. ורש"י ז"ל לא פירש כן: ז ומצות וידוי וכו'. פרק יו"ט (דף פ"ו ע"ב) ת"ר מנות וידוי ערב יו"ט עם חשייה אכל חמרו חכמים ימורה קודם שיאכל וישחה שמה יארע דבר קלקלה כסעודתו ק האבא כהר"ף ובגמרא שמה תסרף דעמו עליו. ורבינו גורם כגירסת הר"ף ז"ל ומפרש שמה יחנק כסעודה. ורש"י ז"ל לא פירש כן: ואע"פ שהחודה וכו'. כל זה שם בברייתא קרוב ללשון רבינו ז"ל:

ח הוידיי שנהגו בו כל ישראל אבל אהט חטאנו כולו. שם אמר רב המדורי אלא קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי משא שליח לדיבורא ואמר אכל אהטנו חטאנו (כלנו) קא מיקא חמינא ש"מ עיקר וידוי האו ע"ב. ובראה דלאו דוקא חטאנו לבר אלא חטאנו עונוי פשענו שזכו עיקר הוידיי וכמו שכתב רבינו למעלה בריש פ' ראשון חטאתי עייתי פשעתי לפיך וגם כאלו דלמריק הכי ומאי דכחב חטאנו ר"ל חטאנו וכו' שהוא חטאנו עונוי פשענו ככ"ל: ט אין החשונה ולא יו"ט וכו'. שם (דף פ"ה ע"ב) במשנה עבירות שבין אדם לחנינו אין יו"ט מכפר עד שירצה חנינו, ובגמרא (דף פ"ה) אמר רב ימק כל המקיים את חנינו אפילו בדברים צריך לייסו וכו'. עוד שם וצריך לייסו בשלש שורות של בני אדם. עוד שם כל המקיים מתו מחנינו

הנהגות מייסוגיות

מנדל עוז

ושבת גדול על לא יליח. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) וצוק אין עומדין (דף ל"א): ב ד"א בעבירות עד חטא. ס' אין עומדין (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל וכן בעבירות המפורסמות וכו' ולהחגיג ברכים ע"ל: ואני אומר כי זאת סברא נכונה היא ויש כמה ראויה בתלמוד כמו וידוי עבן ומעשה דשמעון בן שטח שהיה מבקשת על קבר עד וזמם שהרג וסכונין העם לומר קולו של חיוב הוא ז' ונראה שגלה לעיר מקלטו ורצו בני העיר לכבדו אומרו להם רוצח אני שנאמר וזה דבר כהולס וכהנה רבות. ור"מ ז"ל לא הכיר במשנה תורה אלא סדר התלמוד וזה מקור פסק בתרא דיומא

[ג] פ"ק דר"ה אמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה ושגויה השם וצעקה ושגויה מעשה בו ע"ש וי"א אף שגויה מקום: [ד] ובפרק אין עומדין חציף עלי מאן דפרש חטאיה: [ה] אמר רב המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל בו עד ש"מ עיקר וידוי הוא ודלא באמוראי דמפרשי וידוי בענין אחר: [ו] כ"ר אליעזר בן יעקב ודלא כת"ק דברייתא ע"ש. וכן מ"ה וכן רבינו שמחה: [ז] ובפ"ק דר"ה כתוב אחר אומר ופרק אין עומדין ולכן קראו משנה תורה כמו שכתבתי וכל דבר דוכר כהב במקומו והניחו למשיל המביא ראויה בלרוב מן התלמוד שיביא בקלרה מתכוננו ועיקר הדבר ס' בתרא דיומא כי רבינו משא ז"ל פסק דכתיב רב זוטרא בר טוביה משמיה דרב והראב"ד ז"ל כחטא דכתיב אליבא דרב יהודה דר"ן: אע"פ שהחשונה וכו' עד אליו. ס"ק דר"ה (דף י"ח): יום הכפורים עד בברכה רביעית. סוף יומא (דף פ"ו): הוידיי שנהגו בו ולא מעור. הכל פסק בתרא דיומא:

מדע. הלכות תשובה פרק ב ג

אע"פ שהחזיר לו וכו'. משנה בב"ק סוף החונל (דף ל"ב): **אפילו לא הקיט את חבירו אלף בדברים וכו' עד מיתמו והולך לו מיתמו דר' יצחק פ' בחרטא דיומא (דף פ"ו):** **ואם היה רבו וכו'.** כ"כ הר"ף והר"ש, ונראה שפעמים מדגנטיין גמ' (סס) דרב הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חינה והיכי עבד הכי והאמר ר"י בר חינה כל המבקש ממו מחזירו לו יבקש ממנו יותר מנ' פעמים רב שאני. ומסרשים דה"ק דר' חינה הוה רבו וכשהוה רבו שאני משאר בני אדם שצריך לבקש ממנו חבילו כמה פעמים. ורש"י לא פירש כן:

י אסור לאדם להיות לזכור וכו'. שם נבדקה שבדף דר' חינה היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ובכוף החונל (ל"ב) מן מנין שלא יהיה המוחל לזכור שגמול ויחטול חבירו אל האלים: החוטא

י אסור לאדם להיות לזכור ולא יתפיים אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול בלב שלם ובנפש חפצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של [פ] זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: **יא החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שכך וכך עשיתי לו.** ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתרדה:

פרק שלישי

א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו:

ב אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל

א טור פס. ס' ע"ג ע"ג ע"ג

לחם משנה

מחזירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' והנבחר כל זה בדברי רבינו: **ואם היה רבו הולך וכו' וכו'.** שם (דף פ"ו) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אחא ר' חינה וכו' אפקד רבי חינה אל רב לגביה הליכא מעלי יומא דפיסורי ולא אחפייס והיכי עבד הכי והאמר ר' יובי בר חינה כל המבקש ממו מחזירו וכו' ומשני רב שאני. מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחזיר היה על עצמו. ורבינו גורם רבו שאני כלומר דר' חינה רבו היה. והקשו עוד ור' חינה היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' אלף ר' חינה הלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומי שרב יעמוד ראש ישיבה שגמ' ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דאין מלכות נוגעת בחברתה כמלא רימא ולכן לא היה מוחל לו דחמרא אדחיייה מהבא ויבכר לבדל וס' יהיה ראש. וה"ל לדעת רבינו שאומר דכברו אפילו אף פעמים היכי אמר אדחיייה מהבא הוה חייב רב שלא ללכת משם עד שפיסונו. וי"ל דחמל מקום כיון שיראה רב שנשום לך ואופן אחר כמה פעמים אינו רואה למחול לו ישא רגליו ויך לבדל:

פ"ג א כל אחד ואחד מבני האדם וכו'. עיקר הדברים לפי מה שרבינו סבור הוא שבהלכות מדות היחידים שצריך כל אדם שנמלא שזכויות מרובין מעונותיו לדיק ותי שעונותיו מרובין מזכויותיו רשע. והא"כ דין המדינה כולה אם ראו שעונותיה מרובין מזכויותיה אז ודאי נחרבה והאדריקים ודאי יוגליס ממנה וזוליס כמו שעשו לבדום דהאף הסבה לדיק עם רשע. ואם נמלא זכויות מרובין מעונותיה היא לדיק ואין מחזירין אותה אלף שהקב"ה נכרע שהרשעים מכל אחד ואחד לבדה. ואחר שדנו כל מדינה ומדינה לבדה חזרין ושוקלין עונות וזכויות כל המדינות שהוא כל העולם כולו אם נמלא עונותיהן מרובים מזכויותיהן אז נחרב כל העולם כולו ואפילו המדינה שזכויותיה מרובין מעונותיה ואינם יגלין מהם אלף האדריקים בלבד כמו שהיה בימי דור המבול שגזל נח ואם נמלא זכויותיהן מרובים מעונותיהם אז נולד כל העולם כולו ואפי' המדינה שעונותיהם מרובים מזכויותיהם הם זוליס והקב"ה פורע מן הרשעים בלבד. והי למד רבינו ז"ל ממה שאמר בדקדוקין (דף מ') לריך שיראה אדם עמנו כאלו הוה חייב ומחזיר זכאי וכו' ואם כל העולם וכו' עבר עבירה אחת כו' משמע ששוקלין את כל העולם

וזהו דרכם עד כמה. פ"ג דר"ס (דף ע"ג) ומה מקומות בתלמוד ומה מדרשות: החוטא לחזירו עד ק"ג וכו'. פ' בחרטא דיומא (דף פ"ו) ובמחילה: ואם היה חייב עד סוף הפ'. כ"כ פ' סגול ע"ג (דף ק"ג) במשנה מקומות:

פ"ג ב כל אחד ואחד עד כל העולם כולו. פ"ג דר"ס (דף י"ו): אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת שנאמר על רוב עונך. פ' ארבעה ראשי שנים (סס): כתב הרמב"ם ז"ל לא כמו שהוא פורש עד ויעקב דבר זה בינמות ע"כ. ואני אומר שירושלמי: זה יסוד פ' החונל (מ"ט) גבי מספר ימך אמלא דאוקומתא כהנאי דמיתא את כהנאי ימך אמלא אלו שני דורות וזה משלימין לו לא זכה ופוחין לו דברי ר"ע והא"כ זכה מוסיפין לו לא זכה ופוחין לו והסוגיא אשר שם מגלה הסוד ואלו נגלים לפרש פירוש עם שאר פירושין על מיתמו דר' כהנאסאי א"כ יוחנן שצריך קמא דר"ס וישיב זה עם הספר המקובל בו שגמול ומקובל ברכה אלף אין חטיבה בזה על ר"ע ז"ל כי הוא הסתיק לשון התלמוד ככל מקום משלן כנלי לשון עברי ולא רש לפרש כמנהגו במשנה תורה כמו שכתבתי וכל א"ש ימלא

אומר ישא ה' וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים בו, ע"ש. [הוכיחו זה מקרא רישור על אנשים ויאמר השמאי וישר העויתי ולא שוה לי. ופירש"י ישור לשון שורה ואין שורה פחות משלש בני אדם ושלש פעמים דכתיב השמאי וישר העויתי ולא שוה לי דהן שלש לשונות של בקשת מחילה, ע"כ:] [ח] כדאימא התם דרב אחא לגבי ר' חינה תליסר מעלי יומא דכפורי לפייסו, ע"ש: [ט] בירושלמי: דפירק החונל גרסינן הא דאמר אומר שצריך למחול כשלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ:

גמור כל ימיו ועשה תשובה בלחורוהו אין מחזירין לו : כל הרשעים וכו'. ס' לפני אידיון (דף ז'). וכל שחזרו בהם אין מקבלין אותם פולחים דברי ר"ם ר"י אומר חזרו בהם במחשבותיהן אין מקבלין אותם כפרסיה מקבלין אותם. א"ד עשו דבריהם במחשבותיהן מקבלין אותם כפרסיה אין מקבלין אותם ר"ם ור' יהושע בן קריה אומרין בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בני ישראל אומר ר' יוחנן א"ש כפר עכו ס"ר יוחנן הלכה כאלוהי הגוי. ומלרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ורשעים וכיוצא בהם. ודלה דקאי לגב כך ככתב ב"י זה גם להפיקורסין ולע"פ שכתב בפרק ב' דע"פ"ס שהפיקורסין אין מקבלין אותם בתשובה לעולם כבר כתב ע"ס והפיקורסין הם התרים אחר המחשבות לגב ככללת דברים שאמרת עד שנמללו עונתים על גוטי מורה לכעסם בשלם נפש ביד רמה ולומדים שאין כזה עון משמע דכתיב הפיקורסין דוקא הוא דהאמר שאין מקבלין אותם : ארבעה

פ"ד א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. כרייתא כהנה הרי"ף ב"י כהנה דיומא. וכתיב הרי"ף לא ידעתי היכן היא שמיים. ומלמדי כבוד יענו והחטאו ולא מלמדי כברייתא דמלמדי אלאו שהוא הנקרא הוסיף את שמי תבוי רבי חייה ורבי ארבעה חולמו אבל מלמדי כברייתא דלמתי :

ג והאוכל שור עניים וכו' : כתב הראב"ד ז"ל. וזוהי שיהא שורה עניים וכו' ואומר עלי אני נוסף, כ"ל. וא"י אומר שאין הכפר. לגורמא זו יורה מ"ז. ועוד שאפשר שגם רבינו גורם שוד דלתי"ה והיינו נכסי יתומים ליתגול דקרא נקט משוד עניים ונקט פסם רבינו למה ייחודו עניים יורה משאר בני אדם משני שלא חללים הם ויובל לאכול השוד שאין מה שאין כן בשאר בני אדם ועוד פסם שני משני שאין ידועים ומפורסמים :
המקבל שוחד וכו' שהדבר י" לו רגלים.
כלומר שלא ישיב אל לבו לאמר שלא כד"י

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ג] בין בגלוי בין במחשבותיהן מקבלין אותן שנאמר שובו בני ישראל וכו'. א"ע"פ שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה :

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו : ואלו הן. א) המחשיב את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה. ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח. ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו. הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחשיביו. ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בבשלוונם. ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר : ומהן חמשה דברים הגועלים דרכי התשובה בפני עושהו. ואלו הן. א) הפורש מן הצבור, לפי שבזמן שיעשה תשובה לא יהיה עמו ואינו זוכה עמו ברכות שעושהו. ב) והחולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה. ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבוז בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה. ד) והמבזה רבותיו, שדבר זה גורם לו לדחפו ולטרדו כנחזי ובזמן שנמרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הגיח לו דרך התשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם. ולא נתן ה' לכם לב. עם נבל ולא חכם. וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא. ידע שור קונחו. מדעתו כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמד בחטאתיו שהם בעיניו טובים : ג) ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו. ואלו הן. א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה. ב) והחולק עם גנב, שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח. ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחשיביו. ג) והמוציא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר. ד) *והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירנו לו. ה) והמקבל שוחד להפנות דין אינו יודע עד היכן הגיע המייה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחשיביו : ד) ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן. לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ואלו הן

לחם משנה

השוכה משני גודל חטאו כח"ס ר"ל כלומר שהקב"ה מוסיף ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אוחה ויטה לו וכח"ס רבינו בסוף הפ"י. אבל האומר הרי זמני הוא יורה רע שלא יבא לעשות משנה מפני שנעשית לו כתיבת מלמד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי חטאו וזוהי זה הוא בעלמא לא יבא לעשות כשום דבר שנעשה לו כתיבה, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הכרייתא שמהם הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר תרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעלמא לא יעשה כדפרישית :

ב המבזה רבותיו. שם כברייתא מן אבותיו, וכבר רבינו דהני חרמי חד יניחו דל"כ פ"י ליה חדא והווי לכו כ"ס וא"י קאמרה הכרייתא כ"ד :

ג האוכל שור עניים וכו' : והראב"ד ז"ל גורם שוד עניים ור"ל שהוא דומה אהו שמונו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לפרוש : המקבל שוחד להפנות דין אינו יודע עד היכן פירות אדם שמקבל

כל הרשעים וכו'. כפ"ק דעבודה כוכבים (דף ז'). ח"ד וכלן שחזרו בהם וכו' (עין כ"ט). ופירש"י ז"ל דחולן אנולמס ועמי ארץ קאי והחוס' דמו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורם כגורם הכ"ף ז"ל שגורם כל הכושפים שחזרו בנן כו' ומתבאר דברי רבינו לפי גרסא זו :

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. כרייתא זו לא מלמדי אלא כדברי הרי"ף ז"ל בפרק יו"ט ושם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו נאמר חמשה ואשכחן אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי לחטא ואשכח תרי זמני ופירשו כדכב הוא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שנתבוז אדם עבירה ופנה בה האמה לו האמה ס"ד אלא ליתא נעשית לו כתיבה ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דמשמע בנ"י דנעיק שילמד הרי זמני לחטא ואשכח וא"י כתב דכח סני. וי"ל דרבינו האקשה לו דברייתא לא הזכיר אלא פעם אחת לחטא ואשכח וכמה"ה הזכיר מרתי דמשמע דנעיקן מרתי. ולכך חזיק דלא פליגי דברייתא קאמרה דאין הקב"ה מספיק לו לעשות

הגהות מיימוניות

זה הסבזה חבירו בפני ת"ח וכו' בפרק : [ז] פרק קמא דע"כ"ס כר' שמעון רבי יחושע בן קריה דאמר ר' יוחנן איש כפר עכו הלכה כאוחזי חונו :

האמר מנשה אין לו חלק לעו"כ מרש ידוים של בעלי תשובה דמי תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג עינים כו' עוד אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כו' עד ששם הקב"ה בעין מתחת דרכיו כדי לקבלו, ומלמדי כבוד הניו בתשובה : כל הרשעים והשופטים כו' עד סוף הפרק. כדכתיב סוף ס' עד כמה (דף ז') וכו' דע"פ (דף ז') :

פ"ד ארבעה ועשרים דברים מעכבין עד כשלוונם. פרק תלך (דף ק"ז) וכו' ב' דיומא (דף כ"ב) : והאומר לחטא ואשכח עד מתכנה. פרק כהנה דיומא (דף ס"ז) : ומהן כ' דברים עד נעטיו עושים. ס"ק דפנימיות (דף י"א) וחילוק כ"ד דברים ליקטם בתלמוד : מהן כ' עד יחזירונו לו. ס' תלך : כתב הראב"ד ז"ל דומה שיהא שוה וכו' ואומר עלי אני נוסף ע"כ : ואני אומר כדברייתא שמיני דר ר"ם ז"ל ומלמדי כד"ל : והמקבל שוחד עד ומתחיל אותו. זה ככלל שאר הדברים הדומים לחטא ומתקבל וכמה"ה : ומהן חמשה דברים עד כשלוונם ענינות, ומתן כ' דברים עד לנעל תשובה, כל אלו הדברים עד סוף הפרק. פרק תלך (דף ק"ז) וכו' וכתיב הכתיב מק"ס לשון בגמרא א"ר שם :

מדע . הלכות תשובה פרק ד ה

כדין דנמי שהדין חלו בשוקל העמק ויש לו רגלים לומר יפה דנמי וכיון שקבל השוחד לפולס לבו והעמו טמא לזד זמנו ולא לזד מוכחו :

פ"ה ב על מ"ט רבינו אלף כל אדם ראוי להיות נדון וכו' או חכם או סכל . כהנו הנאות חיותם דלמיקו כפרק כל סיד (מ"ט) דהלף הממונה על הכריון לילה שמו ועמל הכסף וכו' או נגזר או חלף או ספס

עמק או חכם . הכי כפירוש משמע שנס דבר זה הוא בידי שמים . וחלוי יש הלוק בין סכל לספס וסכל הוא לעמך יראה שמים . ומורי הכ"ס ח"ק דהכל ה"ט ללחח כהמכה או כסבלות והכא דס' כל היד ר"ל לעשות לו לב חכם או לב ספס עד כלן לשון הכ"ס . ומ"ט דסכל הוא לעמך יראה שמים אין לו ספס דלמן עמין סכל לעמך יראה שמים ועוד דלמן זה מקביל לחכם :

וכיון

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . (ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי . (ה) והחושד בשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה : (ו) ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן . לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד . ואלו הן . רכילות ולשון הרע ובעל חסמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו . הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע . וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל חומר לבעל תשובה : ן כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא :

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו . ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו . הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע . כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו : ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים מפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה נזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע . אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ג] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות . ואין לו מי שיכפהו ולא נזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוסה לאי זו דרך שירצה . הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . כלומר אין הבורא נזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע . וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו . ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה . הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וכו' . וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וכו' : ג ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים . וכתוב ראה אנכי נוהן לפניכם היום . כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים . ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם . כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא נזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם : ד אילו האל היה נזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמישך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבזדים מלבם המפשים הוכרי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו . ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק . השופט כל הארץ לא יעשה משפט . ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ . דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו . כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והנגלל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו . ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות . לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

טור הוא שלל הכס שהדבר יש לו רגלים יש לו רגלים וכו' . כל"ל לנזר לשון זה , וכבר שמעתי טו פירוש אחר וחלוי ממחר :
ד המשתמש בעצמו של עני וכו' . מלי דקאמר טעם של עני ולא של עשיר נתן רבינו הפסד ממני טעם של עני וכו' . מלי דקאמר טעם של עני ולא של עשיר נתן :
פ"ה א רשות לכל אדם וכו' . כל זה הפסד הוא מנוזר :
ב כל אדם ראוי לו להיות נדון כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל . מה שהקטב מהכא דמסכת נדה (דף ס"ז) דלמחר טעם זו מה פסל עליה חכם או ספס וכו' כבר תיכף בעל הבכחה :
ד לדרך מן הדרכים . ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע . או למדע מן המדעות ר"ל למנה

שמקבל שוחד והפסד אם הדין אם היה יודע נדליה טרלוקן היה פסוד לחם למשען מנה והוא חייבו לחם לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודלי סביה יכול לחזור בהשוכה שיחזיר לרלוקן המנה שכן שפירש שלל כדן סכל מחלח שהשוחד ישר עיני חכמים הוא חוטב כשלווק שוחד משמעון וחייב לרלוקן שלל הכס אם הדין כלל אלף שלקח שוחד לתיב אל הכתם מפני שפסד בעיניו מחמת השוחד ועלמה לו שהדין עם שמעון . ח"ט שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו עמי הרלוות לזכות אם שמעון וכיון שכן נדלה לו שפס לחם ולחך יחזיר . חכו ולומכו אינו יודע עד היכן בניע הכיס וז כלומר זלח הסייח לדין אינו יודע עד היכן היה למי הכס אם הדין ועד היכן כח הכסויים שהסס זה אל הדין כלומר לכמה אפסד הכס הדין ולכמה לא הכס דזה טעם בעיניו של מי שהכס

הנהגות מיימוניות

[א] תימה דבפירוש אמר פ' כל היד שפילק המכונה על ההריון לילה שבו נוטל את הביציה כו' עד נבור או חלש או טפס או חכם כו' הרי בפירוש מביע שם דבר זה בידי שמים . וחלוי יש הלוק בין סכל למישיש . ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין דעת שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ט תירץ לי מורי רבינו הפירוש לאתרו בהכמה או בסבלות ומה שבפ' כל היד חייבו לעשות לו לב חכם או טפס . ע"כ :

מגדל עז

לפי רשות לכל האדם נחלה לו עד זה לפס . פרק לפני אידיון (דף ס"ז) וכמה מקומות תלמוד ובעגלה (דף כ"ט) סק שוחד ויושב הכל כדי שמים מן מילח שמים וכל זה שכתב

hand. These “four species” are “taken” on each of the seven days of Sukkot (except on the Sabbath).

אָרוֹסִין See אִירוֹסִין.

אָרִיס A *sharecropper*. A person who works a field for its owner and in return receives a portion of its produce (see קָבֵלָן; חוֹכֵר). The laws concerning an אָרִיס are discussed in detail in the ninth chapter of *Bava Metzia*.

אָרִיסֵי בְּתֵי אָבוֹת *Family sharecroppers*. Families of sharecroppers who, for generations, on the basis of a long-standing agreement, worked the fields belonging to a particular family.

אֶרֶץ הָעַמִּים Lit., *the land of the nations*. Any territory outside Eretz Israel. The Sages decreed that all land outside Eretz Israel is to be considered ritually impure. Contact with the land or its air space makes one ritually impure.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל *Eretz Israel, the Land of Israel*. Eretz Israel has particular sanctity, and there are commandments which apply only there. Almost all the commandments connected with land and with agriculture, such as the prohibitions of the Sabbatical Year (see שְׁבִיעִית) and of sowing mixed seeds (see כְּלָאֵי הַכֶּרֶם), as well as the setting aside of the priest's portion of the crop (יִתְרוּמָה) and tithes (יִמְעֻשְׂרוֹת), apply only there. The cities of Eretz Israel have special regulations and sanctity. The ordination of Sages was performed only in Eretz Israel. In Eretz Israel the second days of Pilgrim Festivals (יִשְׁלַשׁ) are not celebrated, whereas they are in the Diaspora (see רִנְגָלִים). Over the generations, with the development of the Torah center of Babylonia, differences in law and custom also developed between Eretz Israel and the Diaspora. The borders of Eretz Israel are defined in various ways, each of which has its own Halakhic significance. See אֶרֶץ הָעַמִּים; סוּרְיָה; תְּחוּם עוֹלֵי בְּבֵל.

אֵשׁ *Fire*. One of the primary categories of damage (see אָבוֹת אֲשֶׁר נִזְקָה). It is Halakhically defined as “a person's property that is carried by the wind and does damage at a distance from where it was originally placed.” For example, a fire, inadequately contained or guarded, which is spread by the wind; or a knife, blown by the wind off one's roof, which injures a passerby. See טְמוּן בְּאֵשׁ.

אֶשְׁבוּרָן Lit., *a collection of water*. Water used for immersion (in a מִקְוֵה, ritual bath, or natural reservoir) which is collected in one place and which does not flow, in contrast to flowing water such as a sea, river, stream, or spring (see מַעֲיָן; וּזְהָלִין). Immersion in rainwater or water from melted snow or ice for the purpose of ritual purification is valid only if the water is collected in one place.

אִשָּׁה *Woman*. Apart from those Halakhic differences deriving from the biological dissimilarities between men and women, different laws apply to women in various areas. In general, women are not required to perform most of the positive commandments related to a specific time (יְמֵי מִצְוֹת עֵשָׂה שְׁהִזְמִין). Notable exceptions are kiddush on Shabbat, the eating of

matzah on Pesah, the joyous celebration of Festivals, attendance at the Temple for the royal ingathering (see הַקְהָלָה), and prayer. Women are normally obligated to perform those positive commandments which are not dependent on a specific time, a notable exception being the obligation to study Torah. All the negative commandments apply to them, except for the prohibitions against shaving the sides of the head and disfiguring the beard, and the priests' prohibition against contact with a dead body. There is no difference between a woman and a man in civil law, nor is there any difference between them regarding punishment for transgressions, except in the case of a designated maidservant (יִשְׁפָּחָה הַרוֹפָה) and the married daughter of a priest (see בַּת זֵכֶן). Women are not permitted to testify in court except in special circumstances, nor are they permitted to serve as judges or to be appointed to public office. There are also certain differences between men and women regarding vows (see הַפְּרָת הַנְּדָרִים) and Nazirite vows, and also regarding other regulations, mainly for reasons of modesty. See טוּמְטוּם; אַנְדְרוּגִינוּס; טוּמְטוּם.

אָשָׁם *Guilt-offering*. One of the categories of sacrifices. There are six sub-categories of the אָשָׁם sacrifice: (1) יֵאָשָׁם גְּזִילוֹת — a sacrifice brought by a person who denied a debt, swore a false oath that he was not liable, and later admitted that he was liable and that he had sworn falsely. (2) יֵאָשָׁם מְעִילוֹת — a sacrifice brought as atonement for יִמְעִילָה, the misuse of sacred articles. (3) אָשָׁם שְׁפָחָה הַרוֹפָה — a sacrifice brought as atonement for relations with a partially non-Jewish maidservant designated to be the wife of a Hebrew slave (see שְׁפָחָה הַרוֹפָה). (4) אָשָׁם נְזִיר — a sacrifice brought as part of the purification process of a Nazirite who had become ritually impure (see נְזִירוּת). (5) אָשָׁם מְצוּרַע — a sacrifice brought as part of the purification process of a leper (see צַרְעַת). (6) יֵאָשָׁם תְּלוּי — a sacrifice brought as atonement in a case where a person is unsure whether or not he committed a sin which requires the bringing of a sin-offering (יִחְטָא). An אָשָׁם is one of the יִקְדָּשֵׁי קֹדְשִׁים — sacrifices of the most sacred order — and may only be eaten by priests and only on the day it is offered and the following night. The laws of its slaughter (יִשְׁחִיטָה), the sprinkling of its blood on the altar (יִזְרִיקָה), and the offering of its fats (יִהְיֶה קֶטֶר חֲלָבִים) are like those governing the peace-offering (יִשְׁלָמִים). A ram (יֵאֵיל) is the only animal used for an אָשָׁם.

אָשָׁם גְּזִילוֹת *A guilt-offering for robbery*. This offering is required when a person has denied that he owes someone money, has taken a false oath to support his claim, and later admitted his guilt. To atone for his misdeed, he must return the money, pay the injured party an additional fifth of the sum (יִחְוֹמֵשׁ), and offer this sacrifice.

אָשָׁם מְעִילוֹת *A guilt-offering for misuse of sacred articles*. A person who unwittingly takes an article or an animal consecrated to the Temple or set aside as a sacrifice and uses it for secular purposes, must restore the value of the article to the Temple, pay an additional fifth of its value (יִחְוֹמֵשׁ), and bring this offering.

אָשָׁם תְּלוּי *A doubtful guilt-offering*. A sacrifice brought by a person who is uncertain as to whether he committed a sin that requires a sin-offering (יִחְטָא). In *Keritot* (17b-18a) the Sages

debated the precise definition of the doubt which requires the penalty of this sacrifice. In the Second Temple period, it was even offered by individuals who had no real doubt, but merely a slight suspicion that they had committed a sin. Hence it was also called אֲשֵׁם חֲסִידִים — “the guilt-offering of the pious.”

אֲשֵׁמוּרֹת *Watches.* The divisions of the night. The Sages differed as to whether the night is divided into three watches or four. The times for such matters as the recitation of the *Shema* (יְקִרִיאַת שְׁמַע), and the beginning of the daily Temple service (see תְּרוּמַת הַדְּשָׁן), are determined according to the watches.

אֲשֵׁרָה *A tree worshipped as part of idolatrous rites.* The Torah commands that such trees be burned and entirely destroyed (Deuteronomy 12:13). In particular, there are two types of such trees which must be destroyed: (1) A tree which was itself worshipped (אֲשֵׁרָה דְּמִשְׁחָה). (2) A tree planted next to an idol to beautify it or to be used in some way in its service. It is forbidden to derive benefit from an אֲשֵׁרָה, which is Halakhically considered to be burnt and non-existent even before it is actually destroyed.

אִשְׁתֵּי אָב *One's father's wife.* The Torah prohibits sexual relations with one's father's wife (Leviticus 20:11) (see also עֲרִיּוֹת). This prohibition applies even though: (1) the woman is not his mother; (2) she was only betrothed to his father (see אִירוּסִין) and had not undergone the rites of marriage (see נִשְׁוּאִין); (3) his father is no longer alive. Some Talmudic opinions also include within the scope of this prohibition an unmarried woman seduced or raped by his father. Transgression of this prohibition carries the death penalty of stoning (יִסְקִלָהּ).

אִשְׁתֵּי אָח *One's brother's wife.* The Torah prohibits sexual relations with one's brother's wife (Leviticus 20:11). (See also עֲרִיּוֹת.) Transgression of this prohibition carries the punishment of excision (יִכְרֶת). The prohibition applies to the wife of both a paternal and a maternal brother, and remains in force even after the brother's death. The only exception to the prohibition is a יְבָמָה, the widow of a brother who died childless (see יְבוּם).

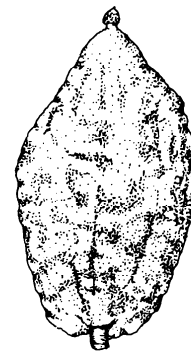
אִשְׁתֵּי אִישׁ *A man's wife.* The Ten Commandments specifically prohibit adultery, and the Torah elsewhere states that the sin of sexual relations with another man's wife is punishable by death (Leviticus 20:10). The prohibition applies both to a

betrothed (see אִירוּסִין) and to a married woman (see נִשְׁוּאִין). Both parties to the adultery are subject to the penalty of death by יְחָנֵק (strangulation), and if the female partner is a betrothed virgin between the ages of twelve and twelve-and-a-half (see נַעֲרָה and נַעֲרָה הַמְּאוּרָסָה) the penalty for both parties is יִסְקִילָהּ (stoning). A married woman becomes free to marry another man only through divorce (see גֵּט) or her husband's death. See also מִיאון.

אִשְׁתּוֹ כְּגוֹפוֹ *One's wife is as oneself.* A principle applying particularly in the laws of evidence. A man's wife is considered to be legally identical with him; hence, if a man is disqualified from testifying for or against a certain relative, he is also disqualified from testifying for or against that relative's wife or husband.

אֶתְנֵן זוֹנָה *The present given to a prostitute.* The Torah forbids the offering as a sacrifice in the Temple of an animal given in payment to a prostitute (Deuteronomy 23:19). See also מְחִיר קָלָב.

אֶתְרוֹג *Citron.* (1) The citron is one of the four species (יְאֵרֶבֶעָה מִיָּנִים) over which a blessing is recited on the Sukkot Festival. The Sages maintained the tradition that the expression פְּרֵי עֵץ הָדָר — “the fruit of goodly trees” (Leviticus 23:40) — refers to the citron. Since the Torah specifically refers to the beauty of the fruit, one is commanded to make certain that the citron used on Sukkot is perfect in form, and any outer flaw or unusual appearance makes the citron invalid for use in fulfilling the commandment. Any citron which is at least partially ripe and which is larger than the size of an egg (see בֵּיצָה) is valid for performing the commandment. A fruit produced by grafting a citron onto another kind of citrus tree is not valid for performing the commandment. (2) With regard to tithes (יְמַעֲשׂוֹת). Since the citron tree produces fruit over a prolonged period (as opposed to a single season), it may at any one time have fruit at different stages of maturity. It also demands artificial irrigation. Because of these special features, terumah (יְתְרוּמָה) and tithes regarding the citron are similar to those governing vegetables rather than those governing other fruit trees.

ב

בָּא בַּמְחֲתָרֵת *One who comes and breaks [lit. tunnels] in.* A thief who breaks into a person's house. The Torah views such a thief as a potential murderer. Therefore, unless the homeowner is sure that the thief has no intention of harming him, he is

permitted not only to defend himself against the thief but even to kill him. (See Exodus 22:1; *Sanhedrin*, chapter 8).

בגדי זהב *The golden garments.* The eight garments (שְׁמוֹנֶה)

legal owner. A person who is able to prove uninterrupted possession for the necessary period is no longer required to produce documentary evidence of his legal title to the object. The חֲזָקָה is proof enough. (See חֲזָקָה; הַמוֹצֵיא מִחֲבִירוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה; שְׂאִין עִמָּה טַעְנָה.) (3) With reference to the transfer of ownership of immovable property, חֲזָקָה means demonstrating one's ownership by performing an act denoting ownership. The performance of such an act represents a קַנְיָן, in which one person formally acquires property received as a gift or purchased from another person. (4) With reference to the use of property (easement), חֲזָקָה means the privilege to use property, even though it inconveniences another party. For example, if one person's window overlooks someone else's courtyard, this represents an invasion of privacy. Nevertheless, if the owner of the courtyard has allowed the window to be used for a certain period of time, the owner of the window has acquired a חֲזָקָה and the owner of the courtyard cannot sue to have the window removed. See הַיֹּזֵק רְאִיָּה.

חֲזָקָה שְׂאִין עִמָּה טַעְנָה *Possession that is not accompanied by a claim.* A person in possession of property is presumed to be its owner unless proved otherwise. However, this presumption is only made when he claims that he legally acquired the property in question — i.e., that he bought it, received it as a gift, or inherited it. If he does not make such a claim, his possession is not in itself proof of ownership, regardless of the period of time the property has been in his possession.

חֲטָאוֹת הַמֵּתוֹת *Sin-offerings left to die.* Sin-offerings (see חֲטָאָה) that have become disqualified and, hence, can no longer be sacrificed on the altar. Such animals are confined in an enclosure until they die. According to some authorities, there are five animals placed in this category: (1) The offspring of a sin-offering (see נִלְדוֹת קֹדְשִׁים). (2) An animal substituted (see תַּמּוּדָה) for a sin-offering. (3) A sin-offering whose owners have died. (4) A sin-offering whose owners have already gained atonement through another offering. (5) A sin-offering (of sheep or goats) which is more than a year old. Other authorities do not accept this classification in its entirety. See עֵר שְׂחִיתָאָב.

חֲטָאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת *Lit., inner sin-offerings.* Sacrifices whose blood is sprinkled in the Sanctuary (יְהִיכָל) or in the Holy of Holies (יִקְדָּשׁ הַקְּדָשִׁים), including the Yom Kippur bullock (פָּר הַכִּיפּוּרִים) and goat (שְׂעִיר יוֹם הַכִּיפּוּרִים), whose blood is sprinkled between the staves of the ark (see בֵּין הַבַּדִּים), on the curtain (יִפְרוּכֶת) and on the golden altar (יִמְזַבַּח הַזָּהָב). Other such sacrifices are the bullock for unwitting communal sin (פֶּר הָעֵלָם), the bullock of the Anointed Priest (פָּר כֹּהֵן מְשִׁיחַ), and the goats of idol worship (שְׂעִירֵי עֲבוּדָה זָרָה), whose blood is sprinkled on the curtain and on the golden altar. In all these cases, unlike other sacrifices, any omission in the ceremony of sprinkling the blood invalidates them. The remaining blood is poured on the western base of the outer altar, and the meat of these sacrifices is not eaten but burned in the place where the ashes are deposited (see בֵּית הַדָּשָׁן), after being cut into pieces, with all its inner parts and excreta. Ordinary sin-offerings are occasionally called "outer sin-offerings" (חֲטָאוֹת חִיצוֹנִיּוֹת) in contrast to these "inner" ones.

חֲטָאוֹת הַצִּיבוּר *Communal sin-offerings.* Sin-offerings brought on behalf of the community, in contrast to those brought by private individuals (see חֲטָאָה). Some of these sacrifices were offered as part of the musaf (יְמוּסָף) offerings on Festivals and the New Moon (יְרֵאשׁ חוֹדֶשׁ). See שְׂעִיר רֵאשׁ חוֹדֶשׁ; שְׂעִירֵי הַרְגָּלִים; שְׂעִיר יוֹם הַכִּיפּוּרִים.

חֲטָאָה *Sin-offering.* A person who inadvertently committed a sin punishable by excision (יִבְרָת) must bring a sin-offering as atonement (see חֲטָאָה). Such a sin-offering brought by a private individual must be a female lamb or goat less than one year old. It must be slaughtered in the northern section of the Temple Courtyard and its blood received there (see קַבְלָה). The blood is sprinkled on each of the four corners of the altar (see אֶרְבַּע מַתָּנוֹת). The fats (אֵימורִים) of the sin-offering are burned on the altar, and its meat is eaten by the priests. Other sin-offerings are brought in certain cases as part of the purification ceremonies at the end of a period of ritual impurity (see טְהָרָה). There are other sin-offerings to atone for the community (see חֲטָאוֹת הַצִּיבוּר) and special sin-offerings are brought by the leaders of the people to atone for transgression (see שְׂעִיר נְשִׂיאָה). See also עוֹלָה יוֹרֵד.

חֲטָאָה הָעוֹף *A bird sacrificed as a sin-offering.* A sin-offering brought by poor people (see נְלוֹת וְנָלִי נְלוֹת), in the case of a "sliding-scale" sacrifice (see עוֹלָה יוֹרֵד). A bird is also brought as a sin-offering by a woman who has given birth (יְמִלּוּדָת), by a זָבֵן and a זָבָה, and by a poor leper (יִמְצוֹרֵעַ), at the end of their period of ritual impurity (see כְּפָרָה), as well as by a Nazirite who became ritually impure. All cases of חֲטָאָה הָעוֹף are accompanied by a bird sacrificed as a burnt-offering (see עוֹלֹת הָעוֹף). The חֲטָאָה הָעוֹף is killed by the priest with his fingernail (see מְלִיקָה), and its blood is sprinkled on the lower half of the altar in the southwestern corner, beneath the red dividing line (see חוּט הַסִּיקָאָה), so that all its blood drains to the foot of the altar. Birds sacrificed as sin-offerings belong entirely to the priests, and they alone are entitled to eat them. A non-priest (see זָר) who eats חֲטָאָה הָעוֹף is guilty not only of eating forbidden sacrificial meat, but also of eating the meat of a bird that has not been ritually slaughtered (see שְׂחִיטָה). He thus receives two sets of lashes (see מַלְקוֹת).

חֵי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ *Lit., a living being carries itself.* A principle relevant to the prohibition of carrying (יְהוּצָאָה) on the Sabbath. A living being, especially a human being, "carries itself" and does not make itself a burden for a person carrying it. Accordingly, carrying a human being is not considered as an act of labor prohibited on the Sabbath by Torah law.

חֵיבַת הַקּוֹדֶשׁ *The respect in which sacred objects are held.* An object that has been consecrated for use as part of the sacrificial services in the Temple becomes capable of contracting ritual impurity like an item of food by the very fact of its consecration (חֵיבַת הַקּוֹדֶשׁ), even if, otherwise, it would not contract such impurity. Thus, items that are not food (such as the wood for the altar, or the incense), or items of food that have not been rendered capable of contracting ritual impurity by contact with water or other liquids (see הֶקְבָּשׁ), once they are